

Ronald Franklin Inglehart (1934–2021)

Dne 22. května 2021 svět sociálních a humanitních věd obdržel smutnou zprávu, že po dlouhé a těžké nemoci ve věku 86 let zemřel jeden z nejvýraznějších a nejvíce citovaných současných sociálních vědců *Ronald Franklin Inglehart*.

Akademická dráha Rona (jak jsme mu my, kteří se s ním osobně znali, říkali) Ingleharta začala na Chicagské univerzitě, kde v roce 1967 získal doktorát. Většinu svého akademického života pak prožil na Michiganské univerzitě v Ann Arbor, kde od roku 1966 vyučoval politologii. Tam také později působil až do své smrti jako emeritní profesor.

Když Ronald Inglehart před padesáti lety, v roce 1971, publikoval v *American Political Science Review* svůj článek „The Silent Revolution in Europe“, možná ani sám ještě netušil, jaké výrazné téma objevil. Zde poprvé nastínil a poté v podobě monografie *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics* (1977) dále rozpracoval své celoživotní téma: dalekosáhlou proměnu moderních společností od tradičních k moderním a postmoderním, která je nesena ekonomickým, technologickým a především hodnotovým vývojem.

Ronald v *Tiché revoluci* poprvé nastínil své vnímání výrazné kulturní proměny, která byla podle něj prohlubováním procesu modernizace, jíž od konce druhé světové války procházely západní země. Vycházel z teze, že do sedmdesátých let minulého století platilo, že lidé se ve svém snažení orientovali především na tzv. materialistické hodnoty (původně je nazýval „hodnotami zisťovacími“ – *acquisitive*), to je na ekonomický růst a udržování sociálního řádu. Bylo to dáno tím, že svůj život žili v podmínkách, v nichž si byli vědomi, že životní úroveň je nízká a život (*survival*) nejistý. Díky dynamickému poválečnému industrialismu, který s sebou nesl ekonomický růst a rozvoj prvků sociálního zabezpečení (*welfare state*), však nové poválečné kohorty začaly prožívat svá formativní období v prostředí bezprecedentního ekonomického dostatku, v němž přežití bylo zabezpečeno a stalo se samozřejmostí. Tyto nové generace si s sebou začaly nést nové hodnotové preference, které Ron nazval postmaterialistickými (původně „postburžoazní“ – *post-bourgeois*): prioritou se stává individuální autonomie, sebevyjádření (*self-expression*), kvalita života, rozvoj demokracie, starost o životní prostředí, genderová rovnost. Tyto hodnoty se měly v moderních poválečných společnostech díky populační obměně etablovat a postupně měly vytěsňovat – s odcházejícími staršími generacemi – hodnoty materialistické, čímž měly spolupůsobit na podstatnou transformaci politických a společenských (kulturních) norem.

Tato očekávání Ron ověřoval na empirických datech ze speciálního komparativního výzkumu, který v roce 1970 zorganizoval v šesti vyspělých evropských zemích (Nizozemí, Belgii, Itálii, Francii, Německu a Británii). Data ukázala, že jeho teze nebylo možné vyvrátit. Tím si Ron vytvořil zázemí pro další a další roz-

pracování svých konceptů přechodu od modernismu k postmodernismu. Toto téma zpracovával nejdříve sám a poté často i se svými spolupracovníky, především Christianem Welzelem, Pipou Norris, Wayneem Bakerem a Paulem Abramsonem v řadě statí a monografií.¹ Připomeňme v chronologickém pořadí ty zásadní: *Culture Shift in Advanced Industrial Society* (1990); *Modernization and Postmodernization* (1997); *Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change Around the World* – spoluautorka Pippa Norris (2003); *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide* – spoluautorka Pippa Norris (2004); *Modernization, Cultural Change and Democracy: The Human Development Sequence* – spoluautor Christian Welzel (2005); *Cosmopolitan Communications: Cultural Diversity in a Globalized World* – spoluautorka Pippa Norris (2009); *Cultural Evolution: People's Motivations Are Changing, and Reshaping the World* (2018) a poslední *Religion's Sudden Decline: What's Causing It, and What Comes Next?* (2020).

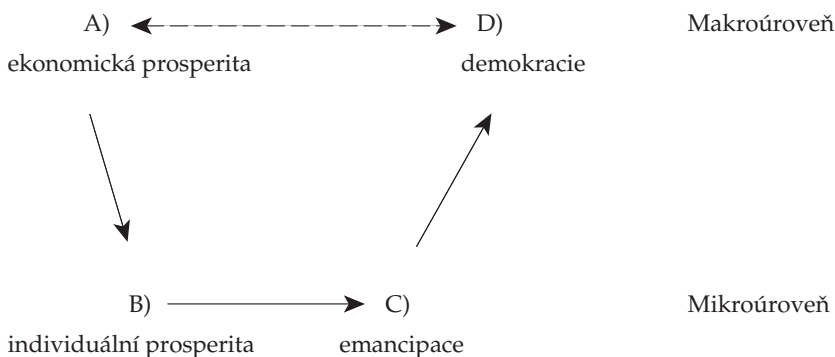
Ve svých pracích nám Ron opakovaně sděloval, že hodnotová proměna od materialismu k postmaterialismu je součástí mnohem širšího procesu kulturní změny (*culture shift*), která proměňuje politické svetonázory, náboženské orientace, sexuální normy, genderové role. A opakovaně tvrdil, že má dalekosáhlé dopady na vnímání politiky a také na to, jakým směrem by měl být orientován ekonomický rozvoj. V procesu vývoje, říká, se industriální společnosti přesunují do fáze postindustrialismu, modernizace se proměňuje v postmodernizaci. A zatímco ústředním cílem modernizace je ekonomický růst, který prostřednictvím industrializace a nových technologií rozšiřuje množství hmotných prostředků, ústředním cílem postmodernizace je maximalizace osobního štěstí s důrazem na kvalitu každodenního života. Postmodernizace je tak z hlediska specializace, sekularizace a individualizace pokračováním modernizace.

Pro postmoderní společnosti, které díky ekonomické vyspělosti nabízejí na makroúrovni podmínky ekonomické prosperity a bezpečí a na mikroúrovni pocit individuální prosperity, je podle Ingleharta typické, že se vyznačují menším akcentem na tradiční kulturní normy, odklánějí se od principů náboženské a byrokratické autority a od autoritářství vůbec. Jedinec se (na mikroúrovni) více emancipuje, což na makroúrovni vede k posilování demokracie. Tento kauzální řetězec ilustruje Inglehart prostřednictvím upraveného Colemanova schématu (známého též jako Colemanův člun – *Coleman's boat*), s nímž Coleman [1986] při konceptualizaci lidského jednání ilustroval vztah mezi makro- a mikroúrovni. V inglehartovském kontextu tedy platí, že: A) ekonomická prosperita vede k B) individuální prosperitě, ta umožňuje C) vyšší míru emancipace individua a ta má na makroúrovni vliv na D) úroveň demokracie (viz Obrázek 1).

V revidované teorii modernizace Inglehart a Welzel nahradili koncept postmaterialistických hodnot širším konceptem „hodnoty sebevyjádření“ (*values of self-expression*). Říkají, že zatímco první fáze modernizace, tedy v průběhu přerodu agrárních společností ve společnosti industriální, je charakteristická posí-

¹ Celkově je autorem nebo spoluautorem více než 400 statí a 14 monografií.

Obrázek 1. Vztah mezi ekonomickou prosperitou a demokracií

Zdroj: Podle Ingleharta a Welzela [2005].

lením hodnot sekulárně-rationálních, ve druhé fázi modernizace, při přechodu z industriální společnosti ke společnosti postindustriální, se vynořují hodnoty jako svoboda projevu, participace na politických rozhodnutích, politický aktivismus, ochrana životního prostředí, rovnost pohlaví, tolerance jinakosti (homosexuality, etnických menšin, cizinců). Součástí je také nárůst interpersonální důvěry. Se zvyšující se modernizací se jedinec stává stále důležitějším a v tomto procesu postupně nahrazuje důležitost rodiny či pospolitosti jakožto základních prvků společnosti.

Důležitým rysem postindustrialismu je podle Ingleharta skutečnost, že na rozdíl od industrialismu, jehož cílem byla maximalizace materiální produkce za jakoukoliv cenu, neboť primárním cílem byla maximalizace životního standardu, v postindustrialismu dochází k fundamentální změně v ekonomických strategiích: od materiální maximalizace životní úrovně k maximalizaci životního blaha (*well-being*). Kvalita zážitku (*quality of experience*) se stala měřítkem životní úrovně a jako taková nahradila kvantitu spotřebních statků (*quantity of commodities*). Podstatným rysem tohoto procesu je, že obě kulturní změny formátují jiným způsobem orientaci k autoritám. Zatímco industriální fáze modernizace zavádí *sekularizaci autorit*, postindustriální fáze zavádí *emancipaci od autorit*.

Velmi důležitým faktorem procesu modernizační a postmodernizační proměny je podle Ingleharta mezigenerační obměna, kdy mladé kohorty (generace) socializované v prostředí ekonomických a sociálních jistot formulují své hodnotové preference jinak než generace starší. Současná mladá generace je podle empirických dat pocházejících např. z *European Values Study* (viz níže) v mnoha evropských zemích (nejen západních, ale i východních) skutečně – jak předpovídal Inglehart – více postmaterialistická a jako taková je tolerantnější k homosexualitě, potratům, rozvodům, mimomanželským vztahům, prostituci nebo eutanazii [viz

např. Chromková, Rabušic 2020]. V oblasti práce již není jejím primárním cílem maximalizace příjmů nebo získání pracovní jistoty, klade spíše důraz na zajímavou a smysluplnou práci.

Při sledování hodnotové proměny, upozorňuje Inglehart, není možné být ekonomickým deterministou, neboť společenské hodnoty jsou sice těsně korelovány s ekonomickou úrovní společnosti, ale jsou také napojeny na kulturní dědictví. Kulturní změna je proto podle něj *path-dependent*, to je závislá na minulém vývoji. Ačkoliv ekonomický vývoj obvykle přináší pronikavé kulturní změny, samotný fakt, že společnost je historicky tvarována kulturními fenomény, má trvalý dopad na její vývoj. A díky procesu demografického metabolismu, kdy starší kohorty jsou v populaci nahrazovány kohortami mladšími, se mohou hodnotové preference mladých a starších lišit. Proto platí, že kulturní dědictví a společenské normy sice výrazně ovlivňují hodnotové struktury, avšak díky generační obměně je jejich dopad v rámci jednotlivých generací odlišný.

Všechny tyto úvahy vedly Ingleharta (s Bakerem) k neopominutelné predikci a současně i výzvě vědecké komunity: „Na základě stavu ekonomického rozvoje je možné předvídat změny v kultuře a v sociálním a politickém životě“ [Inglehart, Baker 2000: 21], takže i změny v hodnotových preferencích směřujících k postmodernismu, dodejme. Je nyní na nás, jak budeme tuto predikci ověřovat.

Ověřování Inglehartových tezí možné je, neboť Ron své hypotézy a teorie soustavně testoval na empirických datech, která jsou navíc veřejně k dispozici. Ron totiž již na počátku své akademické dráhy pomáhal zakládat sociálněvědní šetření, která se začala postupně provádět pod hlavičkou Eurobarometru. Spolupracoval také na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let s kolegy z Belgie a Nizozemí na vytvoření mezinárodního longitudinálního komparativního projektu *European Values Study* (EVS). A jelikož pro ověření svých teorií potřeboval také data z méně vyspělých zemí, založil v devadesátých letech odnož EVS, *World Values Survey*, jehož opakované sběry dat řídil.²

Ronald Inglehart svým dílem vytvořil úctyhodnou řadu podnětů pro politologické a sociologické přemýšlení o stavu současného světa a o jeho budoucím vývoji. Byl přesvědčen, že individuální a společenské hodnotové struktury a hodnotové preference jsou významným faktorem pro vysvětlování fungování moderních společností. Jeho publikace jsou opakovaně citovány, a to nejen kvůli tomu, že slouží jako inspirace dalším a dalším badatelům na celém světě, ale také proto, že vyvolávají polemiky. A to je přesně ta role intelektuála, jímž Ronald Franklin Inglehart byl. Do vědecké komunity vryl nesmazatelnou stopu, jeho odchod znamená pro sociální vědu velkou ztrátu.

Ladislav Rabušic

² Databáze všech vln *European Values Study* jsou k dispozici zde: <https://europeanvalues-study.eu/methodology-data-documentation/data-and-documentation/>. Databáze *World Values Survey* zde: <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp>.

Literatura

- Coleman, J. 1986. „Social Theory, Social Research, and a Theory of Action.“ *American Journal of Sociology* 91 (6): 1309–1335.
- Chromková Manea, B., L. Rabušic. 2020. „Value Modernisation in Central and Eastern European Countries: How Does Inglehart’s Theory Work?“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 56 (6): 699–740, <https://doi.org/10.13060/csr.2020.033>.
- Inglehart, R., W. Baker, W. 2000. „Modernization, Cultural Change and the Persistence of Traditional Values.“ *American Sociological Review* 65 (1): 19–51, <https://doi.org/10.2307/2657288>.
- Inglehart, R., Ch. Welzel. 2005. *Modernization, Cultural Change and Democracy: The Human Development Sequence*. Cambridge University Press, <https://doi.org/10.1017/CBO9780511790881>.